

Larsson, som kom till Björnlunda som stutare i slutet av 1800-talet, och på hans efterlevande idag. Hon påtar i trädgården, blir sugen på kaffe och tänker på Claes Rålamb, som fick smaka den orientaliska modedrycken under en resa till Osmanska riket år 1658. Via ett växthus i Haninge, där forskare förädlar kaffe och andra frostkänsliga grödor, återvänder tanken till Stockholm och Kungsträdgården, där fransmannen Jean Allard basade över Sveriges första orangeri i slutet av 1500-talet.

Jag är på bokens sista sida och kanske har jag blivit påverkad av Hagermans associativa arbetssätt, för plötsligt är det jag som minns. Jag minns de ölstinna unga männen, vit makt-musiken och det överhängande hotet från krossade flaskor, stålhattor och knogjärn. Jag minns hur Sverigedemokraterna samlade skinnskallarna i Kungsträdgården, hur de lade ned kransar under Karl XII:s dragna värja och manade till kamp mot den judiska konspirationen. Partiet var ungt men kampen om minnet var redan i full gång.

Uppsala universitet

PETTER HELLSTRÖM

Martin Ericsson, *Vetenskapen som försvann? Svensk rasforskning efter 1935* (Lund: Arkiv förlag 2023). 314 s.

Det går ett spöke genom den svenska rasforskningens historiografi – Herman Lundborgs spöke. Så gott som alla studier om svensk rasforskning har gjort halt vid 1935, året då Lundborg gick i pension, trots att Rasbiologiska institutet fanns kvar till 1959 och därefter blev Institutionen för medicinsk genetik vid Uppsala universitet. Det är således med stor nyfikenhet man slår upp *Vetenskapen som försvann?* av Martin Ericsson, lektor i historia vid Lunds universitet. I den föreliggande boken bryter han nämligen helt ny mark, då han slutligen griper sig an denna fråga: Vad hände med den svenska rasforskningen efter 1935?

Internationellt sett finns det två generella forskningstraditioner. Enligt den ena diskrediterades rasforskning som fenomen av nazismens förbrytelser och övergavs gradvis efter 1945, för att ersättas av modern genetik. Enligt den andra innebar krigsslutet inget tydligt brott, även om man började inta en mer försiktig hållning till hur långtgående slutsatser som kan dras utifrån rasbegreppet. Däremot övergavs det inte förrän under 1960-talet, till följd av frågor som avkoloniseringen, medborgarrättsrörelsen i USA och apartheidkampen i Sydafrika. Ericssons bok sällar sig tydligt till den senare forskningstraditionen, och bidrar på så sätt också till internationell forskning.

Det som undersöks i boken är rasforskning som en historiserad vetenskap, snarare än som en pseudovetenskap. Med inspiration från både vetenskaps- och kunskapshistoria argumenterar författaren också för att vetenskaper bör förstås som fält inom vilka det sker ständiga gränsdragningar mellan olika aktörer. Centralt är begreppet kunskapsanspråk – påståenden som gör anspråk på att vara sanna. De kunskapsanspråk som vinner en gränsdragningsstrid blir auktoritativa i ett samhälle, medan de som förlorar trängs ut i vetenskapens utmarker.

Den svenska rasforskningen försvann inte efter 1935; däremot förgrenade den sig i två forskningstraditioner. Den ena utgick från idéer och metoder som hade präglat Rasbiologiska institutets verksamhet under Lundborg. Denna företrädde av Bertil Lundman, docent i fysisk antropologi vid Uppsala universitet; den andra av Gunnar Dahlberg, chef för institutet 1935–1956, vars intressen mer låg åt medicinsk genetik.

Dahlbergstraditionen var socialdemokratiskt kodad, lade tonvikt vid serologi (blodgruppsanalys) och hade internationella förgreningar i huvudsak bland brittiska genetiker. Lundborgstraditionen var mer högerradikal och nationalistisk, med fokus på antropometriska mätningar och med nätverk som främst bestod av tyska rasforskare med kopplingar till nazismen, samt amerikanska segregationister.

Stötstenen var dock vilka slutsatser som kunde dras av forskningen. Man hade olika syn på huruvida det fanns mentala rasskillnader, om man kunde dela in människoraserna hierarkiskt, om rasblandning var skadligt eller ej, hur många raser det eventuellt fanns och om enskilda individer kunde klassificeras som rastyper. Däremot var man rörande överens om att ras trots allt var ett fenomen som kunde och borde studeras vetenskapligt.

Dahlbergstraditionen gick för det mesta segrande ur gränsdragningsstriderna. Lundborgstraditionen förde en tynande tillvaro, även om Lundman fortsatte förfäkta sina kunskapsanspråk tills pensioneringen på 1960-talet. En slutsats Ericsson drar är dock att detta aldrig var på förhand givet. Han pekar på flera vägskalet under efterkrigstiden där utfallet kunde ha blivit det rakt motsatta, så att Lundborgstraditionen hade fått starkare fotfäste i stället. Då den svenska rasforskarvärlden var så liten, var det ofta rena tillfälligheter – och alltid enskilda individer – som avgjorde forskningens innehåll och utveckling.

Boken sträcker sig från 1935 till 1970-talets mitt. Under dessa 40 år förändras Sverige i grunden och detta gäller förstås även synen på begreppet ras. Genetikern Arne Müntzing behöll exempelvis sin uppfattning om människoraserna helt oförändrad i 30 år. På 1940-talet var hans ställningstagande antinazistiskt, medan han på 1970-talet anklagades för att stå bakom förlegade rasteorier. Müntzings kunskapsanspråk – som bara är ett exempel bland

många – förändrades inte, men det gjorde däremot samhället runtomkring honom.

Den kritik som kan riktas mot boken har främst med dess slut att skaffa. Att ta avstamp i år 1935 är logiskt, men varför sluta omkring 1970-talets mitt? Författaren motiverar aldrig den bortre avgränsningen närmare, annat än genom att påpeka att Sverige genomgick en stark förändring. Det tycks som om rasbegreppet gradvis övergavs vid denna tid – förmodligen till följd av ett generationsskifte inom forskarvärlden – men någon bekräftelse på detta får man aldrig. Vad hände sedan? I det sista kapitlet görs en poäng av att efterkrigstidens rasforskning ekar in i vår samtid, men författaren utforskar inte detta särdeles mycket. Tiden efter 1970-talet är nästan lika anonym i Ericssons bok som tiden efter 1935 var i tidigare forskning.

Trots dessa skönhetsfläckar, förblir helhetsintrycket av boken mycket positivt. Böcker som både besvarar vetenskapligt intressanta frågor och på samma gång fyller stora forskningsluckor är idag allt för sällsynta, men *Vetenskapen som försvann?* är en av dem. Ericssons forskning på området är en lovvärd pionjärhandling, och boken är ett viktigt tillskott inte bara till den svenska rasforskningens historia, utan till svensk modernhistoria i stort. Det är med spänd förväntan man frågar sig vad som kommer dyka upp härnäst på det nya forskningsfält som Ericsson så skickligt har krattat manegen för.

University of Hong Kong

MÅNS AHLSTEDT ÅBERG

Maria Josephson, *Lex THX* (Stockholm: Norstedts 2022). 280 s.

Medicinska praktiker som befinner sig i gränslandet till den alternativa medicinen är alltid fascinerande. Här blir kulturella ideal som omger de medicinska behandlingarna förhandlingsbara och därmed synliga. Det kan handla om att enskilda aktörer försöker försvara sin rätt att genomföra en viss behandling som inte är sanktionerad inom läkarvetenskapen eller så kan det vara de medicinska myndigheterna som drar ut i strid och försöker förbjuda. De flesta strider blir korta, men några få pågår över decennier. Att historiskt följa dessa bataljer möjliggör en beskrivning av den specifika behandlingen och det hopp patienter knyter till den. Det möjliggör också en studie om sådana storheter som liv, död och kropp.

I idéhistorikern Maria Josephsons bok *Lex THX* genomförs en sådan historisk beskrivning av veterinärmedicinaren Elis Sandberg och hans kalvthymusextrakt THX. Extraktet utvanns från kalvens thymus, en körtel som finns både hos kon och hos människan. Hos människan är körteln